

УДК 929:62-054.72

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/51-6>**Юлія КУРДИНА,**

orcid.org/0000-0003-4900-1672

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри історії, музеєзнавства і культурної спадщини

Національного університету «Львівська політехніка»

(Львів, Україна) yuliia.m.kurdyna@lpnu.ua

УКРАЇНЦІ В БРАЗИЛІЇ: НАРИСИ ЖИТТЄПИСУ ІНЖЕНЕРА-ВИПУСКНИКА ЛЬВІВСЬКОЇ ПОЛІТЕХНІКИ ПАВЛА БОРУШЕНКА

Стаття присвячена Павлу Борушенку – випускнику Львівської політехніки, який після Другої світової війни мігрував з сім'єю до Бразилії, де провів решту свого життя.

Завдяки різноманітним джерелам: особовій студентській справі, публікаціям в часописах, діаспорним виданням вдалося простежити основні віхи життя Павла Борушенка. Наукова новизна полягає у тому, що вперше опубліковується фактично життєпис цієї непересічної особистості. З одного боку, він репрезентує одну із персональних історій українських емігрантів в Бразилії, а цей напрям еміграції досі лишається не до кінця вивченим, почасти через географічну віддаленість. З іншого – випускнику Львівської політехніки у Бразилії вдалося підтвердити власні інженерські вміння та виконувати ряд урбаністичних і геодезичних проектів державного замовлення.

Факт здобуття вищої освіти сином із бідної селянської сім'ї – це вже доказ неабияких старань, враховуючи, що в міжвоєнний період в II-й Речі Посполитій доступ українців до вищої освіти обмежувався. Зрештою, документальне підтвердження здобуття освіти в час німецької окупації та складений в липні 1943 року іспит стають додатковим джерелом для розуміння діяльності Львівської політехніки у цей період.

Прибувши до Бразилії, сім'я Борушеноків оселилась у штаті Парана, де була найбільша українська діаспора. Тут Павло долучився до діяльності найбільших українських організацій: був членом Хліборобсько-Освітнього Союзу (ХОС) та Товариства Прихильників Української культури. Крім того, був членом ОУНб та активним дописувачем різноманітних періодичних видань.

Варто відзначити, що члени сім'ї П.Борушенка: дружина Іванна, а в майбутньому доньки Оксана та Лариса також активно долучалися до діяльності українських громадських організацій, вели меценатську діяльність.

Ключові слова: Павло Борушенко, Львівська політехніка, Бразилія, інженерні роботи, громадська діяльність.

Yuliia KURDYNA,

orcid.org/0000-0003-4900-1672

Candidate of Historical Sciences,

Senior Lecturer at the Department of History, Museology and Cultural Heritage

Lviv Polytechnic National University

(Lviv, Ukraine) yuliia.m.kurdyna@lpnu.ua

UKRAINIANS IN BRAZIL: LIFE PATH SKETCHES OF PAVLO BORUSHENKO, A LVIV POLYTECHNIC GRADUATE ENGINEER

The article is dedicated to Pavlo Borushenko, a graduate of Lviv Polytechnic who, after the Second World War, immigrated with his family to Brazil, where he spent his life.

Through a variety of sources, i.e. the student's personal file, publications in journals, and diaspora publications, it has been possible to trace the main milestones of Pavlo Borushenko's life. The scientific novelty consists in the fact that, for the first time, a historical biography of this remarkable person has been published. On the one hand, it represents one of the personal histories of Ukrainian emigrants in Brazil, and this line of emigration is still not fully studied, partly because of the geographical remoteness. On the other hand, a Lviv Polytechnic graduate in Brazil managed to confirm his engineering skills and undertake a number of urban and geodesic projects for the government.

The fact that the son of a poor peasant family received a higher education is already a proof of success, considering that during the interwar period the access of Ukrainians to higher education in the Second Rzeczpospolita was restricted. After all, the documentary evidence of receiving an academic grade under the German occupation and the exam passed in July 1943 provide an additional source of insight into the activities of Lviv Polytechnic during this period.

Arriving in Brazil, the Borushenko family settled in the state of Paraná, where there was the largest Ukrainian diaspora lived. Here Pavlo joined major Ukrainian organizations: he was a member of the Farmer-Educational Association (FEA) and the Society of Ukrainian Culture Lovers. He was also a member of the OUNb and an active correspondent of various periodicals.

It is worth noting that members of Pavlo Borushenko's family: his wife Ivanna and daughters Oksana and Larysa were actively involved in activities of Ukrainian public organizations and patronaged arts activities.

Key words: Pavlo Borushenko, Lviv Polytechnic, Brazil, engineering, social activities.

Постановка проблеми. Одним із показників успішності того чи іншого навчального закладу здавна вважалися його випускники. Тож не дивно, що університети заохочують наукове вивчення не лише історії закладу, але й персоналій, котрі тут працювали чи навчалися. Водночас, з-поміж тисяч студентів/випускників почасти відомими для наступних поколінь стають лише частина з них, інші ж – кануть в небуття. До категорії других і належить Павло Борушенко. Ще за життя про його інженерні досягнення та громадську діяльність у Бразилії активно писала преса, однак з плином часу ім'я цього випускника Львівської політехніки «загубилося» та зараз є невідомим навіть для власної alma mater. Тож дане дослідження покликане повернути Павла Борушенка із канви забуття. Зрештою, з актуалізацією питання дерусифікації та деколонізації, відкриття імен успішних у різних царинах українців набуває неабиякого значення.

Аналіз досліджень. Дотепер фахового історико-біографічного дослідження життєпису Павла Борушенка не проводилося, адже його ім'я не відоме для загалу. Єдине видання, у якому поміщена, хоч і коротка, але доволі змістовна біографічна довідка – це пропам'ятна книга «Бучач і Бучаччина», видана стараннями української діаспори (Шипилявий, 1972а: 754). У ній члени сім'ї Борушенків фігурують як меценати та передплатники видання. Інша коротка біографічна інформація міститься в некролозі, опублікованому у газеті *Визвольний шлях* (Некролог, 1981). Саме ці публікації, разом із архівною особовою справою П. Борушенка (Державний архів Львівської області. Ф. 27. Оп.3. Спр.1314) стали поштовхом для пошуку джерел до написання цієї наукової статті.

Мета статті – за допомогою наявних джерел відтворити життєву історію, та основні напрямки діяльності Павла Борушенка.

Виклад основного матеріалу. Павло Борушенко народився 17 липня 1902 р. у Бариші, що на Тернопільщині у сім'ї селян Миколи Борушенка та його дружини Анни Майковської (ДАЛО. Ф.27. Оп.3. Спр.1314. Арк. 16). Там же закінчив початкову школу. У 1916 р. його з сім'єю евакуюювали у австрійське м. Гмінд, де знаходився табір для українців-галичан, вивезених із території бойових дій. Тут закінчив два класи гімназії, третій – у Чехословаччині (Шипилявий, 1972а: 754), куди було перенесено гімназію після ліквідації табору. У 1919 році Павло Борушенко повертається з батьками до Галичини, де продовжує навчання у Львові при Інституті святого Йосафата, що знаходився тоді на вул. Петра Скарги (Пам'яті Павла

Борушенка, 1981) (суч. вул. Озаркевича). Інститут разом із середньою школою, гімназією та інтернатом входив до складу створеної в 1919 році Малої духовної семінарії ім. Св. Йосафата (Ходак, 2011: 470). В той час Інститутом опікувався о. Іван Бучко – перший ректор семінарії (Архипастир скитальників, 1949: 12). У 1924 році Павло Борушенко склав іспит зрілості в Академічній гімназії. Після цього ректор Іван Бучко доручив йому настоятельську працю в інституті (Пам'яті Павла Борушенка, 1981).

Перший семестр університетських студій Павло Борушенко відбув на Українському Таємному університеті, звідти старався поступити на електротехнічний відділ Львівської політехніки, але безуспішно (Шипилявий, 1972а: 755). У 1925 році все ж стає студентом математичної групи загального відділу, однак в 1926-27 н.р. далі залишався студентом першого року навчання (ДАЛО. Ф.27. Оп.3. Спр.1314. Арк. 22–24). В 1927-28 рр. відвідує другий рік студій на цьому ж відділі. Під час навчання Павло Борушенко був змушений просити відтермінування оплати, оскільки батьки мали фінансові труднощі (ДАЛО. Ф.27. Оп.3. Спр.1314. Арк. 19). Як зазначено у т.зв. свідоцтві неможливості – сім'я володіла заледве одним моргом землі (ДАЛО. Ф.27. Оп.3. Спр.1314. Арк. 16.). У батьків було четверо дітей, ще й батько Павла підірвав здоров'я на війні, тож сім'я була позбавлена доходів (ДАЛО. Ф.27. Оп.3. Спр.1314. Арк. 11). Як наслідок, через фінансовий стан, Павлу доводиться перервати навчання на два роки, щоб заробляти на життя.

У червні 1930 року Павло Борушенко брав участь у з'їзді «колишніх гміндівців» – заходу, що мав на меті пригадати сторінки історії 1914-18 рр., через спомини людей, котрі були жителями таборі у Гмінді. Основна частина з'їзду проходила у залі «Української Бесіди», де після виголошених рефератів Івана Німчука, о.Миколи Конрада та В.Кабаровського відбувалась декламація художніх творів – П.Борушенко виступав із рецитацією оповідання К.Гриневичевої «Параска Гоголь» (З'їзд б. гміндівців, 1930). Варто відзначити, що письменниця Катря Гриневичева вчителювала у таборі в Гмінді в 1916 році, а згодом в інших таборах – тож була добре знайома з реаліями життя евакуйованих українців (Гриневич Я., 1968: 38 – 39.). На тому ж з'їзді було започатковано збір коштів для спорудження пам'ятника у Гмінді, і Павло також долучився, пожертвувавши 5 злотих (На пам'ятник у Гмінд, 1930).

З осені 1930 – П. Борушенко відновлює навчання, але тепер на Відділі сухопутної та

водної інженерії, у відділення геодезії. У 1934-35 н.р. завершує 4 -й рік студій (ДАЛЮ. Ф.27. Оп.3. Спр.1314. Арк. 25 – 33). Далі він бере перерву у навчанні, очевидно через сімейні обставини, адже у 1935 році одружується із вчителькою Іванною Середницькою, родом із Стрия, згодом у подружжя народиться дві доньки – Оксана та Лариса (Шипилявий, 1972а: 755).

Впродовж 1938-39 н.р. Павло Борушенко написав дипломну роботу. А далі, під час Другої світової війни працював на різних посадах, щоб утримати сім'ю. Так, з 1 жовтня 1939 – до 30 вересня 1940 був перекладачем з німецької на польську у селі Сьверже-Гурне Радомського воєводства (зараз це Мазовецьке в-ство). Згодом написав листа до Вищої Технічної Школи (тодішня назва Політехніки), зазначивши, що під час навчання склав всі іспити, крім «кадастру» і «геодезії IV», тож просить видати підтвердуючі документи, оскільки без цього важко влаштуватись на роботу (ДАЛЮ. Ф.27. Оп.3. Спр.1314. Арк. 9 – 10). З жовтня 1940 – до січня 1943 р. П.Борушенко працював геодезистом у Катовіце, після чого знову звертається з проханням видати документи, які б підтвердили здобуту освіту (ДАЛЮ. Ф.27. Оп.3. Спр.1314. Арк. 5, 7, 8). Зрештою у липні 1943 року, після складання іспитів, котрих бракувало для одержання диплому, для П. Борушенка підготовлено копію протоколу іспитів, де відзначено оцінки з усіх дисциплін. А на усному іспиті 12 липня 1943 року, котрий включав «вищу геодезію» та «кадастр» – він отримав оцінку «добре» (ДАЛЮ. Ф.27. Оп.3. Спр.1314. Арк. 6 – 6 зв).

За браком джерел не вдалося встановити яким саме чином сім'я Павла Борушенка опинилася у Німеччині. Там вони перебували в одному з т.зв. таборів Ді Пі (переміщених осіб) в м.Регенсбург (ця територія з 1945 року знаходилася під владою американців та їх союзників). У таборі окремим ентузіастам-українцям вдалося порозумітися з американською адміністрацією та створити Український Обласний Допомоговий Комітет, котрий представляв інтереси всіх українців табору. Згодом комітет було розпущено та сформовано Обласне Представництво Української Еміграції. Таким чином у таборі вдалося налагодити громадсько-культурне життя – діяли народна і музична школа, Українське спортове товариство «Січ», Пласт, Український Літературно-Мистецький Клуб, працювали видавництва, через що українські мігранти згодом назвуть табір в Регенсбургу «Україною в мініатюрі». Однак радянська влада вела переговори про репатріацію українців, чимало з них відмовлялося поверта-

тися і коли з'явилися пропозиції з роботою у країнах нового світу, - ряд сімей вирішили мігрувати на новий материк (Бризгун-Соколик, 2020: 247 – 253). Тож у 1949 році сім'я Борушенків вирушила з табору у Регенсбурзі до Бразилії (Пам'яті Павла Борушенка, 1981). Як згодом відзначить донька Павла – історикиня Оксана Борушенко, у цю післявоєнну хвилю еміграції впродовж середини 1947 – кінця 1951 рр. у бразильських портах було зареєстровано більше 70 тис українських емігрантів (Борушенко, 1972: 720).

Бразильський уряд не визнавав диплому з Львівської політехніки, тож проекти Павла підписував випускник бразильських вищих шкіл – Ярослав Сивак. Коли ж інженер Борушенко попрацював над низкою нових міст у штаті Парана (Паранасіті, Іваїпоран, Тапіра, Апукарана та Паранаваї), тоді бразильська Федеральна інженерська палата уповноважила його до самостійного ведення інженерних робіт у країні. З того часу Павло Борушенко виконав чимало робіт: спершу працював над урбаністичними проектами, далі – передусім над гідравлічними. Головним завданням у тих містах була регуляція річок, які під час повені затоплювали низинні ділянки, зокрема на закрутах, де створювалися сприятливі умови для застою води і зародження вогнищ тропічних хворіб. У містах Клевеландія, Мандагварі, Сертанополіс тощо П. Борушенком було розроблено плани постачання питної води з допомогою сітки водопроводів (Пам'яті Павла Борушенка, 1981). Одна з останніх робіт інженера – заміри для будівництва 13-кілометрового тунелю для гідроелектростанції у Капіварі-Кашосіра (Шипилявий, 1972а: 7545). Восени 1870 року Павло Борушенко працював над врегулюванням та розчищенням озера Ігано біля міста Лондріна. Всі ці роботи виконувались під егідою Міністерства здоров'я (Видатні успіхи, 1970).

Про інженерні здобутки Павла Борушенка писала і бразильська і українська діаспорна преса, зокрема заснована у 1893 році в США газета «Свобода», що є найстаршою у світі україномовною газетою (Свобода) у 136-му номері за 1970 рік подала таку інформацію: «за 21 рік побуту в Бразилії, точніше в Парані, наш земляк вже провів топографічні праці для постачання води в таких містах: Мандагварі. Кватігва, Сертанополіс і Клевеландія та упорядкував ріки в містах Пато Бранко, Іраті, Кастро, Кайоба, Санто Антоніо да Платіна, Кімбара, Ураї, Жатаїліньо і, врешті, в Лондрині. Крім цієї праці, провів поміри для теперішніх міст Паранасіті, Іваїпоран та Паранавії» (Український інженер забезпечує, 1970).

Окрім праці інженерської, Павло Борушенко вів активне громадське життя та був долучений до ряду українських організацій Бразилії, зокрема був членом Хліборобсько-Освітнього Союзу (ХОС) і Товариства Прихильників Української культури. Також був довголітнім членом Організації Українських Націоналістів (ОУНБ), виступав з доповідями на різних заходах у Парані, закликаючи до боротьби за Суверенну Соборну Україну (Некролог, 1981). У 1968 році був обраний секретарем тимчасової управи Українського християнського руху в Бразилії (Галайчук, 1968). Як представник ОУНБ висловлював привітання та брав участь у святкуванні 50-ліття Відродження Української Автокефальної Православної Церкви, яке проводилось 5-6 лютого 1972 року в Куритибі (В Куритібі відбулись, 1972).

Також Павло Борушенко був автором дописів у газетах «Шлях перемоги», «Гомін України», та місцевих «Хлібороб» і «Праця» (Некролог, 1981). У газеті «Свобода» він, між іншим, писав про Другий з'їзд українців в Бразилії, який відбувся 16-17 липня 1977 року в м. Куритибі. П. Борушенко відзначив, що і Перший і Другий Конгрес українців у Бразилії проходили під девізом: «Підтримуймо горюче полум'я», у розумінні полум'я любові до України. Важливе значення на думку П. Борушенка мало збереження української мови: «Усім відомо, що як рідна мова не буде збережена на чужині, тоді вся наша еміграція втратить свою національну ідентичність» - зазначив він (Борушенко, 1977).

Помер Павло Борушенко від серцевого нападу 14 грудня 1980 року, похований у Куритибі (Ділимося сумною вісткою, 1980).

Наостанок, варто зазначити, що дружина Павла Борушенка також не стояла осторонь громадської діяльності. У Бразилії Іванна давала уроки української мови (Суботня школа, 1987), також була співзасновницею та активною членкинею Української жіночої секції при ХОС (Шипилявий, 1972а: 754), – складової Світової федерації українських жіночих організацій (СФУЖО) (Борушенко, 1972: 726). Крім того, І. Борушенко входила в Марійське товариство жінок (МТЖ) при церкві Різдва Матері Божої в Куритибі, створеного 1 червня 1958 року. Коли з нагоди 5-річчя товариства у 1963 році було запроваджено, з-поміж інших, курси української мови, саме вона їх проводила (Українське жіноцтво, 1964: 69, 73).

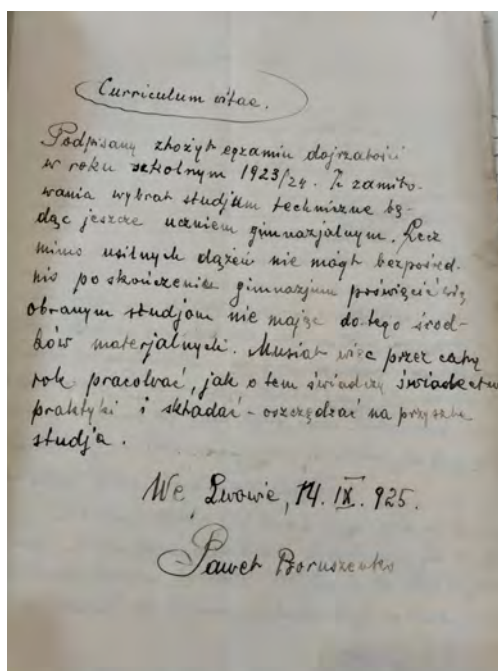
Доньки Павла також досягли значних успіхів у професійній сфері. Оксана Борушенко у

1963 році здобула докторат з економічних наук у Паранському університеті, а в 1972 р. – докторат з історії слов'янських народів в Українському вільному університеті Мюнхена. Від 1973 року проф. О. Борушенко очолила кафедру новітньої історії у Федеральному університеті Парани в м. Курітиба (Шипилявий, 1972b: 754). Серед наукових зацікавлень історикіні була й тема еміграції українців до Бразилії. У 1980-х рр. Оксана Борушенко також очолювала Жіночу організацію при ХОС – зокрема під чергових зборів доповідала про результати діяльності суботньої школи, у якій дорослі та діти навчалися української мови, історії та географії України (Збори Жіночої Організації, 1988). Крім того, долучалася до роботи Українсько-бразильської Центральної репрезентації (УБЦР) – організації, що координує діяльність українських організацій Бразилії при Світовому конгресі українців. У 1999 році як секретар УБЦР зустрічала разом із очільниками м. Курітиби українських дітей, що постраждали від аварії на ЧАЕС і прибули до Бразилії на лікування (Чорнобильські діти, 1999).

Лариса Борушенко (Моро) завершила студії бібліотекознавства в університеті Куритиби та музичні курси для віртуозів. В 1969 році іменована професором-асистентом музики в Музичній консерваторії у м. Велас Артес в штаті Парана (Шипилявий, 1972b: 754). Лариса Борушенко також брала участь у ряді культурних заходів, організованих Центральною репрезентацією, зокрема виступала на концертах української пісні (Третій фестиваль, 1998).

Висновки. Отже, завдяки різноманітним джерелам вдалося відтворити основні факти життєпису Павла Борушенка – випускника Львівської політехніки, інженера та, безумовно, людини, котра в еміграції зберегла стійку проукраїнську позицію. Завдяки своїм професійним вмінням П. Борушенко сприяв розвитку благоустрою ряду міст бразильського штату Парана і, паралельно з цим, займався організацією культурно-громадського життя українських емігрантів, був дописувачем українських періодичних видань.

Досліджений життєпис Павла Борушенка до певної міри виконує подвійну функцію: з одного боку він репрезентує персональний вимір чергової хвилі еміграції українців до Бразилії, а з іншого – є свідченням того, що Львівська політехніка, як навчальний заклад, у різні історичні періоди забезпечувала своїх студентів можливістю здобути професійні навички для успішної побудови кар'єри у різних куточках світу.

Особисте фото та автобіографія, подані для вступу у Львівську політехніку.
Взято із: Державний архів Львівської області. Ф 27. Оп 3. Спр. 1314, арк. 3 – 4.

Павло Борушенко з дружиною Іванною та доньками (зліва стоїть професор Оксана Борушенко, справа – піаністка Лариса Борушенко-Моро). Взято із: Шипилявий С. Меценати, фундатори і передплатники пропам'ятної книги «Бучач і Бучаччина». *Бучач і Бучаччина: історично-мемуарний збірник.* (Нью Йорк – Лондон-Париж-Сідней-Торонто, 1972а.Т. XXVII. С. 754).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипастир скитальників. Пресвященний кир Іван Бучко. Рим-Париж, 1949. 62 с.
2. Борушенко О. Наші поселенці в Бразилії. *Бучач і Бучаччина*: історично-мемуарний збірник. Нью Йорк–Лондон-Париж-Сідней-Торонто, 1972. Т. XXVII. С. 719 – 728.
3. Борушенко П. Українці Бразилії відбули другий з'їзд. *Свобода*. Ч.173. 12.08.1977. С. 1. Borushenko P. Ukraintsi Brazylii vidbulu druhyi zizd. [Ukrainians of Brazil held the second congress]. *Svoboda*. Vol.173. 12.08.1977. S. 1. [in Ukrainian].
4. Бризгун-Соколик О. Регенсбург табір ДіПі 1945–1949 «Україна в мініатюрі»: спомини. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*, серія «Історичні науки». 2020. № 31. С. 247 – 253.
5. Видатні успіхи українського інженера в Бразилії. *Свобода*. Ч.188. 16.10.1970. С. 3. Vydadni uspiky ukrainskoho inzhenera v Brazylii.
6. В Курітібі відбулись величаві ювілейні святкування. *Свобода*. Ч. 48. 14.09.1972. С. 3.
7. Галайчук Б. Кризь українську Бразилію. *Свобода*. Ч.37. 27.02.1968. С. 2. Halaichuk B.
8. Гриневиц Я. Катря Гриневицева. Біографічний нарис. Торонто: Накладом видавництва «Гомін України», 1968. 95 с.
9. Державний архів Львівської області (ДАЛО). Ф. 27. Оп. 3. Спр. 1314.
10. Ділимося сумною вісткою. *Свобода*. Ч. 268. 26.12.1980. С. 3.
11. Збори Жіночої Організації при ХОС. *Свобода*. Ч. 131. 13.07. 1988. С. 3.
12. З'їзд б. гміндівців. *Діло*. Ч.117. 29.05.1930. С. 4–5.
13. З'їзд б. гміндівців. *Діло*. Ч. 124. 7.06.1930. С. 4.
14. На пам'ятник у Гмінді. *Діло*. Ч. 137. 24.06.1930. С. 3.
15. Некролог. *Визвольний шлях*. 1981. № 2. С. 253–255.
16. Пам'яті Павла Борушенка. *Свобода*. Ч.36. 25.02.1981. С. 3.
17. Суботня школа в Курітібі. *Свобода*. Ч.52. 19.03.1987. С. 3.
18. Третій Фестиваль української пісні. *Свобода*. Ч. 95. 20.05. 1998. С. 4.
19. Ходак І. Освітня діяльність Малої духовної семінарії у Львові в першій половині ХХ ст. *Історія релігій в Україні* : наук. щорічник. Львів: Ін-т релігієзнавства; вид-во «Логос». 2011. Кн. 1. С. 469 – 473.
20. Свобода. Газета української діаспори. URL: <https://svoboda-news.com/svwp/>
21. Українське жіноцтво у Бразилії 1924-1964/ упор. Наталія Лиса. Прудентопіль: Друкарня ОО Василян. Заходами Жіночої Організації при ХОС, 1964. 112 с.
22. Український інженер забезпечує водою Парану. *Свобода*. Ч. 136. 1.08.1970. С. 1.
23. Чорнобильські діти в Бразилії. *Свобода*. Ч. 23. 4.06.1999. С. 8. Chornobylski dity v Brazylii.
24. Шипилявий С. Меценати, фундатори і передплатники пропам'ятної книги «Бучач і Бучаччина». *Бучач і Бучаччина*: історично-мемуарний збірник. (Нью Йорк –Лондон-Париж-Сідней-Торонто, 1972а.Т. XXVII. С. 743 – 787.
25. Шипилявий С. Молодь Бучаччини – випускники вищих шкіл в 1945-72 рр. *Бучач і Бучаччина*: історично-мемуарний збірник. (Нью Йорк –Лондон-Париж-Сідней-Торонто, 1972б.Т. XXVII. С. 697 – 703.

REFERENCES

1. ArArkhyapastyr skytalnykiv. Preosviashchennyi kyr Ivan Buchko [Archpastor of the Wanderers. Reverend Cyrus Ivan Buchko]. Rym-Paryzh.1949. 62 s. [in Ukrainian].
2. Borushenko O. Nashi poselentsi v Brazylii. [Our settlers in Brazil]. *Buchach i Buchachchyna: istorychno-memuarnyi zbirnyk*. Niu York–London-Paryzh-Sydney-Toronto, 1972. T. XXVII. S. 719 – 728. [in Ukrainian].
3. Borushenko P. Ukraintsi Brazylii vidbulu druhyi zizd. [Ukrainians of Brazil held the second congress]. *Svoboda*. Vol.173. 12.08.1977. S. 1. [in Ukrainian].
4. Bryzghun-Sokolyk O. Regensburg tabir DiPi 1945–1949 «Ukraina v miniatyuri»: spomyny. [Regensburg DP camp 1945-1949 "Ukraine in miniature": memories.]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*, seriia «Istorychni nauky». 2020. № 31. S. 247 – 253. [in Ukrainian].
5. Vydadni uspihy ukrainskoho inzhenera v Brazylii. [Outstanding achievements of the Ukrainian engineer in Brazil]. *Svoboda*. Vol.188. 16.10.1970. S. 3. [in Ukrainian].
6. V Kuritibi vidbulys velychavi yuvileini sviatkuvannia. [Magnificent jubilee celebrations took place in Curitiba]. *Svoboda*. Vol. 48. 14.09.1972. S. 3. [in Ukrainian].
7. Halaichuk B. Kriz ukrainsku Brazyliiu. [Through Ukrainian Brazil]. *Svoboda*. Vol.37. 27.02.1968. S. 2. [in Ukrainian].
8. Hrynevych Ya. Katria Hrynevychyeva. Biohrfachnyi narys. [Katrya Grynevychyeva. Biographical essay.] Toronto: Nakladom vydavnytstva «Homin Ukrainy», 1968. 95 s. [in Ukrainian].
9. Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti [State Archives of Lviv Region]. F. 27. Op. 3. Spr. 1314. [in Ukrainian].
10. Dilymosia sumnoiu vistkoiu. [We share sad news.]. *Svoboda*. Vol. 268. 26.12.1980. S. 3. [in Ukrainian].
11. Zbory Zhinochoi Orhanizatsii pry KhOS. [Meeting of the Women's Organization at the KhOS.] *Svoboda*. Vol. 131. 13.07. 1988. S. 3. [in Ukrainian].
12. Zizd b. gmindivtsiv. [Congress of former residents of Gmind]. *Dilo*. Vol.117. 29.05.1930. S. 4–5. [in Ukrainian].
13. Zizd b. gmindivtsiv. [Congress of former residents of Gmind]. *Dilo*. Vol. 124. 7.06.1930. S. 4. [in Ukrainian].
14. Na pamiatnyk u Gmindi. [To the monument in Gmind]. *Dilo*. Vol. 137. 24.06.1930. S. 3. [in Ukrainian].
15. Nekroloh. [Obituary]. *Vyzvolnyi shliakh*. 1981. № 2. S. 253–255. [in Ukrainian].
16. Pamiati Pavla Borushenka. [In memory of Pavlo Borushenko.] *Svoboda*. Vol.36. 25.02.1981. S. 3. [in Ukrainian].

-
17. Subotnia shkola v Kuritibi. [Saturday school in Curitiba]. *Svoboda*. Vol.52. 19.03.1987. S. 3. [in Ukrainian].
 18. Tretii Festyval ukrainskoi pisni. [Third Ukrainian Song Festival]. *Svoboda*. Vol. 95. 20.05. 1998. S. 4. [in Ukrainian].
 19. Khodak I. Osvitnia diialnist Maloi dukhovnoi seminarii u Lvovi v pershii polovyni XX st. [Educational activities of the Small Theological Seminary in Lviv in the first half of the 20-th century]. *Istoriia religii v Ukraini: nauk. shchorichnyk*. Lviv: Institute of Religious Studies; vyd-vo «Lohos». 2011. Kn. 1. S. 469 – 473. [in Ukrainian].
 20. Svoboda. Hazeta ukrainskoi diaspory. [Свобода. Газета української діаспори]. URL: <https://svoboda-news.com/svwp/> [in Ukrainian].
 21. Ukrainske zhinotstvo u Brazylui 1924-1964. [Ukrainian women in Brazil 1924-1964] / upor. Nataliia Lysa. Prudentopol: Basilian Fathers' Printing House, 1964. 112 s. [in Ukrainian].
 22. Ukrainskyi inzhener zabezpechuie vodoiu Paranu. [Ukrainian engineer provides water supply to Paran]. *Svoboda*. Vol. 136. 1.08.1970. S. 1. [in Ukrainian].
 23. Chornobylski dity v Brazylui. [Chernobyl children in Brazil]. *Svoboda*. Vol. 23. 4.06.1999. S. 8. [in Ukrainian].
 24. Shypyliavyi S. Metsenaty, fundatory i peredplatnyky propamiatnoi knyhy «Buchach i Buchachchyna». [Patrons, founders and subscribers of the commemorative book «Buchach and Buchach Region»]. *Buchach i Buchachchyna: istorychno-memuarnyi zbirnyk*. Niu York–London–Paryzh–Sydney–Toronto, 1972a. T. XXVII. S. 743 – 787. [in Ukrainian].
 25. Shypyliavyi S. Molod Buchachchyny – vypuskyky vyshchychk shkil v 1945-72 rr. [Young people of Buchach - graduates of higher schools in 1945-72]. *Buchach i Buchachchyna: istorychno-memuarnyi zbirnyk*. Niu York–London–Paryzh–Sydney–Toronto, 1972 b. T. XXVII. S. 697 – 703. [in Ukrainian].